
НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
Едукативна и рехабилитациона
подршка детету, породици и
институцији

Београд, 23. децембар 2019.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА
ДЕТЕТУ, ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ”**

Београд, 23. децембар 2019.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2019.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА ДЕТЕТУ, ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ”
ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 23. децембар 2019.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Миле Вуковић

Уредници:

Проф. др Фадиљ Еминовић

Доц. др Јасмина Максић

Рецензенти:

Проф. др Сања Ђоковић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Проф. др Горан Недовић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова је публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-135-8

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну
едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 26.11.2019. године,
Одлуком бр. 3/175 од 27.11.2019. године, усвојило је рецензије рукописа
Зборника радова „ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА ДЕТЕТУ,
ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА
ДЕТЕТУ, ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ” чију реализацију је сопственим средствима
подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

АДАПТИРАНА НАСТАВА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА ЗА УЧЕНИКЕ СА ТЕЛЕСНИМ ИНВАЛИДИТЕТОМ

Фадиљ ЕМИНОВИЋ, Јелена НИКОЛИЋ

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Апстракт

Програмирана и прилагођена физичка активност и настава физичког васпитања од изузетног су значаја за унапређење и очување моторичког, когнитивног и здравственог статуса. Моторичко функционисање ученика са инвалидитетом, које се често карактерише дисхармонијом и хетерогеношћу, може бити унапређено адекватном подршком и адаптацијом активности и садржаја на настави физичког васпитања. Циљ овог рада је, прегледом литературе, указати на значај и аспекте прилагођавања наставе физичког васпитања за ученике са моторичким поремећајима. Прегледом литературе чији је садржај усмерен на адаптирану физичку активност и наставу физичког васпитања, утврђено је да је адаптација наставе условљена способностима ученика, садржајем наставних планова и програма, али и других елемената, попут комплексности задатака, окружења, опреме и метода у раду. Пажљиво одабране и прилагођене активности и садржаји наставе физичког васпитања, доприносе унапређењу моторичких и других способности и вештина ученика са телесним инвалидитетом.

Кључне речи: адаптација наставе, моторички поремећај, прилагођено физичко васпитање

УВОД

Телесна активност представља форму људског понашања и базичну потребу која је у извесној мери условљена развојем моторичких способности и вештина, индивидуалним, али и економским и друштвеним чиниоцима. Физичка активност популације са инвалидитетом представља значајан инструмент социјализације и интеграције у друштвену средину, као и средство изражавања потреба, развоја емоција, понашања и адаптације.

Институционално организован процес вежбања је процес који траје од предшколског до завршетка средњешколског образовања, мада може трајати и током студирања (Павловић, Маринковић и Марковић, 2018). Адекватно планиран и осмишљен час физичког васпитања, реализован у оптималним условима, у складу са индивидуалним карактеристикама ученика од изузетне је важности за развој моторичких способности, вештина, процес моторичког учења и целокупно функционисање појединца у заједници.

Функционалне карактеристике ученика са инвалидитетом представљају једну од кључних детерминанти прилагођавања наставног процеса. Ниво адаптације наставе физичког васпитања условљен је развојем моторичких способности и вештина, на које се надовезују когнитивне, прецептивне и социјалне вештине. Ученици са моторичким дефицитима, у највећем броју случајева захтевају висок ниво адаптације. И без обзира на тип дефицита значајно одступају од ученика типичне популације у области трчања, скакања, шутирања, бацања, хватања и брзине извођења наведених активности (Cario et al., 2015). Моторичко понашање ученика често се карактерише присуством потешкоћа у контроли покрета, што за последицу има непрецизно и неусмерено извођење истих. Посебно осмишљене и прилагођене активности доприносе унапређењу моторичких вештина, а посебно вештинама и способностима значајним за одржавање равнотеже, бацање и скакање (Tudor, Montana, Ghitescu, & Triscas, 2014).

Ученици са телесним инвалидитетом, неретко су неактивни и социјално изоловани током наставе физичког васпитања, што се доводи у везу са изазовима који се стављају пред наставнике, а који се односе на промену активности и примену адаптација према врсти оштећења (Martin, 2014). Применом конкретних и практичних стратегија и разлагањем наставног садржаја на мање јединице, исти могу бити адекватно савладани (Isidori & Benetton, 2015; Kelly, 2011). Поред наведеног, успешност наставе физичког васпитања, али и других предмета условљена је: посматрањем и анализом перформанси и вештина, идентификацијом образаца понашања и функционисања, идентификацијом грешака у извођењу моторичке

акције и откривањем адекватног начина за корекцију истих (Eminović, Nikolić i McCormick, 2019), односно одређивањем нивоа адаптације физичке активности.

Основни циљ овог рада је, прегледом литературе, указати на значај и могућности прилагођавања наставе физичког васпитања за ученике са моторичким поремећајима.

МЕТОД РАДА

За потребе овог рада извршен је преглед литературе, претрагом електронских база података (PubMed, Science Direct, Wiley Online Library, SpringerLink) и штампаних издања часописа и зборника радова и сажетака. Приликом претраге, коришћене су кључне речи: физичко васпитање, адаптирано физичко образовање, адаптирана настава физичког васпитања, моторички поремећаји, телесна инвалидност. Претрага кључних речи извршена је на енглеском језику. Сви анализирани радови морали су бити објављени у периоду од 2010. до 2019. године, са фокусом на адаптирану физичку активности и физичко васпитање ученика са инвалидитетом.

АСПЕКТИ АДАПТИРАНЕ НАСТАВЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА

Физичко васпитање, карактерише се овладавањем моторичким умењима и вештинама, док је садржај активности одређен потребама и интересом ученика, школе и друштвене средине у којој она делује (Alili, 2015). Адаптација физичке активности, не односи се само на прилагођавања исте био-психо-социјалном статусу појединца са инвалидитетом, већ и на прилагођавање активности у односу на пол, узраст и друге хетерогености

појединца (Hutzler, 2016). Адаптирана физичка активност дефинисана је као подршка, настава, тренирање, рехабилитација или напредак подстакнут од стране квалификованих професионалаца, који подупиру напредак физичке активности појединаца свих година са ограничењима у покрету и/или социјалним вештинама (Еминовић, Чановић и Никић, 2011).

Циљ физичког васпитања јесте да у систему целокупног васпитања доприне се свестраном развоју личности, физичких, функционалних, моторичких способности, особина, очувању и унапређењу здравља, садржајнијем и кориснијем провођењу слободног времена (Перић, 2003). Наставници, од чијих ставова неретко зависи исход наставе (Salapura, 2014), требало би да реализују процену моторичког статуса ученика, како би стекли адекватан увид у њихово понашање у више сфера и адекватно планирали наставни процес (Bebetsos, Derri, Filippou & Zetou, 2014). Адаптирано физичко васпитање, као сегмент наставе физичког васпитања, базира се на уважавању индивидуалних карактеристика ученика, примени различитих наставних стратегија и стандарда, са циљем идентификације и откривања адекватног решења за превазилажење индивидуалних разлика. Прилагођено физичко васпитање је препоручен школски предмет за ученике који нису могли сигурно и успешно да учествују у енергичном, главном програму физичког васпитања (Еминовић и сар., 2011).

Приликом адаптације наставног садржаја, измене програма и развоја смерница, јако је важно идентификовати циљеве, задатке, стандарде и сврху наставе (Winnick, 2017). Адаптирана настава физичког васпитања осигурава позитивне промене у обрасцима током стицања

вештина и кретања или друштвене партиципације (Hutzler, 2016). Како претходно наведени аутор истиче, прилагођавање би требало да је организовано од стране стручњака у доменима интеракције појединац-средина, док су посебне области прилагођавања:

- Задатак – модификација извођења задатака, коришћењем различитих вештина и применом специфичних критеријума;
- Окружење – обезбеђивање приступачности спортским теренима, салама, базенима, итд.
- Опрема – прилагођавање опреме и реквизита различитим стањима,
- Инструкциони модалитети, тј. методе у раду и
- Правила игре.

Поред наведених елемената, приликом адаптације, неопходно је прилагодити начин излагања способностима ученика, користити адекватна помагала (аудитивна, тактилна, визуелна) и асистивну технологију, прилагодити окружење (осветљење, присуство буке), однос активност-пауза и уважити различите методе и принципе наставног процеса. Поједини принципи осмишљени су да промовишу супортивно и подстицајно окружење, побољшају мотивацију и аутономију младих (Илустрација 1) (Lubans et al., 2017).

Илустрација 1. Принципи и препоручене стратегије развоја (адаптирано према Lubans et al., 2017)

РАЗВОЈ УЧЕНИКА КРОЗ АДАПТИРАНО ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

Физичка активност омогућава појединцу развој различитих способности и вештина. Услед присуства одређених стања, модификација и адаптација активности огледају се у измени активности седења, стајања, оптимизацији покрета које ученик мора да изведе и нивоа активности. Успешност адаптираног физичког васпитања у великој мери зависи од способности ученика, а потом и материјалних, организационих и професионалних ресурса, сарадње између учесника, као и од планова и програма наставе физичког васпитања (Tubić & Đorđić, 2012).

Присуство моторичких поремећаја условљава бројна ограничења и отежава стицање спонтаних искустава. Развојем и повећањем моторичких способности, јачају се васпитно-образовни капацитети ученика са инвалидитетом, док моторичко и когнитивно понашање доприноси развоју различитих механизма планирања, специфичних за сваки облик и

степен инвалидитета (Недовић и Рапаић 2012; Рапаић и Недовић, 2011). Циљ часа физичког васпитања, требало би да је умерен ка оснаживању ученика да достигне свој максимум, развије моторну контролу, базичне и функционалне активности (Porretta, 2017). Поједини ученици, поред адаптације, захтевају додатну подршку од стране наставника током извођења активности или вежбе, попут адекватног позиционирања екстремитета или тела, одржавања равнотежног положаја.

Усклађивањем правца, обима, брзине, трајања и ритма кретања код популације са моторичким поремећајима, доприноси се развоју кретних елемената, унапређењу коштано-мишићног система (Verschuren, Peterson, Balemans, & Hurvitz, 2016), превазилажењу баријера и развоју здравог животног стила (Bloemen et al., 2015). Адаптирани програм вежби у води код деце са церебралном парализом, доприноси повећању флексибилности, флексији и екстензији у зглобовима рамена и доњих екстремитета (Jorgićet al., 2014). Нарушена постура, равнотежа,

координација покрета, уз коришћење плоча за одржавање равнотежног положаја могу бити унапређене до одређеног степена (Porretta, 2017). Присуство тремора, како описује претходно наведени аутор, може бити умањено коришћењем лопти веће тежине, док се код ученика корисника инвалидских колица препоручује примена аеробних активности. Физичку активност требало би отпочети елементарним покретима и базичним моторички вештинама, а касније ученике укључивати у програме развоја мануелних вештина и способности, тимске спортове (Valkova, 2012). Све активности на настави физичког васпитања, морају бити планиране и адаптиране у складу са индивидуалним функционалним профилом ученика и примењиване постепено, поштујући принциперазвоја и васпитно-образовног процеса.

ЗАКЉУЧАК

Без обзира на врсту и степен инвалидитета, елементи на које је приликом прилагођавања наставе физичког васпитања и израде индивидуалног образовног плана, поред функционалног статуса неопходно усмерити акценат јесу: равноправности, прилагодљивост, једноставност, толеранција, приступачност.

Како покрет представља основно средство изражавања појединца, комбинација истог и правилно планираних, програмираних и прилагођених активности, доприноси рестаурацији, реституцији и компензацији оштећених функција ученика са инвалидитетом. Међутим, јако мали број истраживања пружа одговоре на поједина која су у вези са повезаношћу адаптиране наставе физичког васпитања и моторичког функционисања ученика са телесним

инвалдитетом, што представља погодну основу за даље свеобухватно посматрање наведеног.

ЛИТЕРАТУРА

- Alili, S. (2015). *Povezanost morfoloških karakteristika i motoričkih sposobnosti sa specifičnim motoričkim košarkaškim sposobnostima kod lakše psihički ometenih učenika* (Doktorska disertacija). Beograd: Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu.
- Bebetsos, E., Derri, V., Filippou, F., & Zetou, N. V. (2014). Elementary school children's behavior towards the inclusion of peers with disabilities, in mainstream physical education classes. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 152, 819-823.
- Bloemen, M., Backx, F., Takken, T., Wittink, H., Benner, J., Mollema, J. et al. (2015). Factors associated with physical activity in children and adolescents with a physical disability: a systematic review. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 57, 137-148.
- Capio, C.M., Sit, C.P., Eguia, K.F., Abernethy, R.S.W., & Masters, R.S. (2015). Fundamental movement skills training to promote physical activity in children with and without disability: A pilot study. *Journal of Sport and Health Science*, 4, 235-243.
- Eminović, F., Nikolić, J., i McCormick, B. (2019). Terapijski učinak sportsko-rekreativnih aktivnosti kod osoba sa invaliditetom. U I. Sretenovic, S. Potic (Ur.). *Zbornik rezimea VI naučno-stručnog skupa „Aktuelnosti u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji osoba sa smetnjama u razvoju“* (str. 70), Beograd: Resursni centar za specijalnu edukaciju.
- Еминовић, Ф., Чановић, Д., и Никић, Р. (2011). *Физичка култура 1 – Физичко васпитање деце ометене у развоју*. Београд: Универзитет у Београду

- Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
- Hutzler, Y. (2016). Designing Universal Adapted Learning Environments for Inclusive Physical Education and Sport. U F. Eminović, i M. Dopsaj (ur.) *Physical Activity Effects on Anthropological Status of Children, Youth and Adults* (str. 161-173). New York: Nova Science Publishers.
- Isidori, E., & Benetton, M. (2015). Sport as Education: Between Dignity and Human Rights. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 197, 686-693.
- Jorgić, B., Aleksandrović, M., Dimitrijević, L., Radovanović, D., Živković, D., Özsari, M., & Arslan, D. (2014). The effects of a program of swimming and aquatic exercise on flexibility in children with cerebral palsy. *Facta Universitatis Series: Physical Education and Sport*, 12(2), 71-82.
- Kelly, L.E. (2011). *Designing and Implementing Effective Adapted Physical Education Programs*. Urbana, Illinois: Sagamore Publishing LLC.
- Lubans, D.R., Lonsdale, C., Cohen, C., Eather, N., Beauchamp, M.R., Morgan, P.J., et al. (2017). Framework for the design and delivery of organized physical activity sessions for children and adolescents: rationale and description of the 'SAAFE' teaching principles. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 14-24. DOI 10.1186/s12966-017-0479-x
- Martin, J. (2014). Adapted Physical Education. In R. Eklund, G. Tenebaum (Ed.), *Encyclopedia of Sport and Exercise Psychology* (10-13). SAGE Publisher.
- Недовић, Г., и Рапаић, Д. (2012). *Практикум превентивно-корективног рада у основној школи*. Београд: Друштво дефектолога Србије.
- Павловић, С., Маринковић, Д., и Марковић, Ј. (2018). Ефикасност примене полигона као организационог облика рада у настави физичког васпитања. *Настава и васпитање*, 68(1), 163-174.
- Перић, Д. (2003). *Више од игре*. Београд: Ашиковић.
- Porretta, D.L. (2017a). Cerebral Palsy, Traumatic Brain Injury, and Stroke. In J.P. Winnick, D.L. Porretta (Ed.). *Adapted Physical Education and Sport* (pp. 516-554). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Рапаић, Д., и Недовић, Г. (2011). *Церебрална парализа праксичке и когнитивне функције* (Друго измењено, допуњено издање). Београд: Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
- Salapura, S. (2014). Odnos roditelja prema inkluzivnom programu u sportskim školama. *TIMS Acta*, 7, 59-66.
- Tubić, T., & Đorđić, V. (2012). Inclusive Physical Education in Vojvodina: the current situation and future prospects. *Facta Universitatis Series: Physical Education and Sport*, 10(4), 319-327.
- Tudor, V., Montana, A., D., Ghitescu, I., G., & Triscas, N. (2014). Optimization of Physical Education Classes by Adapting the Methods for Developing the Coordination Ability in 5th Grade Students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 117, 92-97.
- Valkova, H. (2012). Adapted physical activities as the part of education: chance for children with cerebral palsy. U M. Stošljević, D. Marinković, F. Eminović (ur.) *International thematic collection of papers "Cerebral Palsy – A multidisciplinary and multidimensional approach"* (pp. 171-184). Belgrade: Association of Special Educators and rehabilitators of Serbia, Foča: University of East Sarajevo, Faculty of Medicine.
- Verschuren, O., Peterson, M.D., Balemans, A. & Hurvitz, E. (2016). Exercise and physical activity recommendations for people with cerebral palsy. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 58, 798-808.

Winnick, J.P. (2017). Program Organization and Management. In P. Winnick, D.L. Porretta (Eds.). *Adapted Physical Education and Sport* (pp. 67-98). Champaign, IL: Human Kinetics.

ADAPTED PHYSICAL EDUCATION FOR PUPILS WITH PHYSICAL DISABILITIES

Fadilj EMINOVIĆ, Jelena NIKOLIĆ

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Abstract

Programed and adapted physical activity and physical education are very important for improvement and maintaining motoric, cognitive and health status. The motor functioning of students with disabilities, often characterized by disharmony and heterogeneity, can be improved by adequate support and adaptation of activities and contents in physical education classes. The aim of this paper is to review the importance and aspects of adapted physical education for students with motor disorders. By review of the literature focused on adapted physical activity and physical education, it was founded that adaptation of teaching was conditioned by pupils' abilities, curriculum content, and other elements, such as the complexity of tasks, environment, equipment, and teaching methods. Carefully selected and adapted activities and contents of physical education, contribute to the improvement of motor and other abilities and skills of pupils with physical disabilities.

Key words: *adaptation of teaching, adapted physical education, motor disorders*